תרומה ג

א. כתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה[1]: בבית ראשון הי' כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים עביו אמה וכיון שבנו הבית שני נסתפק להם אם עובי הכותל הי' ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים לפיכך עשו קדש הקדשים עביו עשרים אמה תמימות ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות והניחו אמה יתירה בין הקדש ובין קדש הקדשים ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שני פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון.

ובכס"מ כותב, שמקור דברי הרמב"ם „כיון שבנו הבית שני נסתפק להם כו'" — הוא בירושלמי כלאים[2] „אמה[3] טרקסין מה מבפנים או מבחוץ כו' א"ר יוסי מן מה דכתיב[4] וארבעים באמה כו' הדא אמרה מבפנים כו' והכתיב[5] ויעש את בית קדה"ק כו' הדא אמרה מבחוץ".

והנה השקו"ט בגדרה של „אמה טרקסין" ישנה גם בש"ס בבלי (במס' יומא[6]): „אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים אי כלפנים אי כלחוץ, מתקיף לה רבינא מ"ט אילימא משום דכתיב[7] והבית . . ששים אמה ארכו . . וכתיב[8] וארבעים באמה הי' הבית הוא ההיכל לפני, ו־כתיב[8] ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו ולא ידעינן אמה טרקסין אי מהני עשרים ואי מהני ארבעים, ודילמא לא מהני עשרין ולא מהני ארבעין וחללא קא חשיב כותלים לא קא חשיב, תדע דכל היכא דקא חשיב כותלים חשיב לי' לדידי' דתנן ההיכל מאה על מאה ברום מאה . . כותל ההיכל שש וארכו ארבעים אמה ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי ה־קדשים . . אלא קדושתי' אי כלפנים אי כלחוץ"[9].

אלא שלפי פשטות הסוגיא דהבבלי (להמסקנא) הי' ידוע להם מקומה של אמה טרקסין (שלא הי' מהני עשרים ולא מהני ארבעים אלא אמה בפ"ע), ורק היו בספק אם קדושתו כלפנים (קד"ק) או כלחוץ (היכל), וכיון שלא היו יכולים לעשות כותל בבית שני (כדלקמן) לכן „עבוד שתי פרוכות", שביניהן אויר אמה כנגד מקום אמה טרקסין. ולפ"ז לא הו־סיפו במדת הבנין, אלא עשו שני פרוכות במקום הכותל, האמה טרקסין.

אבל הרמב"ם נקט (ע"פ הכס"מ) כדברי הירושלמי ש„נסתפק להם אם עובי הכותל הי' ממדת הקודש או ממדת קודש הקדשים, לפיכך עשו כו' אמה יתירה בין הקדש ובין קדה"ק"[10].

---

1) פ"ד ה"ב.
2) פ"ח ה"ד.
3) ל' הכס"מ.
4) מלכים א ו, יז.
5) דה"ב ג, ח.
6) נב, א.
7) מ"א שם, ב.
8) מ"א שם, כ.
9) וכ"ה לסתמא דגמ' שם נא, ב: ורבנן אמרי לך . . ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתי' אי כלפנים אי כלחוץ.
10) ראה שיח יצחק ליומא שם ד"ה אלא קדושתי', שהקשה על הרמב"ם דכ' דלא כמסקנת הגמ'. וראה בארוכה חסדי דוד לתוספתא יומא פ"ב, יד דוד יומא שם, הר המורי' לרמב"ם שם ועוד — דגם להבבלי נשאר הספק מאיזו מדה היא, אלא דמוסיף

ולכאורה צ"ע*[10], כיון שבלאה"כ לא עשו כותל בבית שני, למה הוצרכו לה־ניח אמה יתירה כנגד עובי הכותל, ולא די בעשיית פרוכת[11] בין ארבעים דקודש ועשרים דקדה"ק?

גם צ"ע, איך רשאין להוסיף על מדת הבנין, והרי הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל*[11].

והשינוי בזה הוא בשני דברים: בבית ראשון הי' ההיכל וק"ק ביחד ס' אמה והאמה טרקסין היתה או בתחלת ק"ק באמה הא' או בסוף ההיכל באמה המ' שבו, ולא הי' הפסק כלל בין הקודש וקדה"ק, משא"כ בבית שני (א) הי' קדה"ק כ' אמות תמימות וקדש מ' אמות תמימות, וביניהן (הפסק) אמה יתירה. (ב) הי' שינוי במקום שטח קרקע ההיכל (או קדה"ק) מכפי שהי' בבית ראשון[12].

ואין לומר דלהרמב"ם אין בזה סתירה ל„הכל בכתב גו'"[13], דלפ"ז אינו מובן, למה לא בנו כותל בבית שני ורק עשו ב' פרוכות. דבגמ'[14] איתא הטעם שלא עבוד אמה טרקסין „כי קאי בתלתין קאי טפי לא קאי" (שכותל דעובי אמה אינו יכול לעמוד בגובה של יותר משלשים אמה), ופרש"י (בסוגיא דיומא[15]) „ולהוסיף על עובי' א"א דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", ובמק"א[16] פרש"י „ולהר־חיבו לא יכלו לפי שמקצרים את ההיכל או את קדשי הקדשים"[17], אבל את"ל דלפי הרמב"ם הא דמוסיפים בין הקדש וקדה"ק אינו שייך ל„הכל בכתב גו'", למה לא הוסיפו מדה ד„אמה יתירה" לבנות כותל ו„להוסיף על עובי'"?

ב. גם צריך להבין:

בתוס'[18] הקשו מדוע הוצרכו לעשות שתי פרוכות, ולא עשו פרוכת אחת ש־עובי' אמה, ותירצו „דמשמע להו לרבנן פי' דקרא[19] והבדילה הפרוכת לכם בין

עוד ספיקות, דאולי הוי אמה בפ"ע כו'. ע"ש. אבל מלשון הרמב"ם „לפיכך עשו קדש הקדשים עביו כ' אמה תמימות . . הקדש מ' אמה תמימות והניחו אמה יתירה כו'" לא משמע דמפרש בבבלי דג"ז בכלל הספק. ועכ"פ לפי' הכס"מ מקור הרמב"ם הוא מהירושלמי. ואכ"מ.

*10) וראה פי' ר"מ קוזיס למדות (ירושלים, תשכ"ג) פ"ד מ"ז. חסדי דוד שם. עזרת כהנים שבהערה 21.

11) ראה תו"י יומא שבהערה 13 שאין לחוש אי מוסיפין על אויר ההיכל או בית קדה"ק.

*11) דה"א כח, יט. וראה דרך הקדש (למהר"א אלפאנדרי) כג, ד. חסדי דוד שבהערה 10. עזרת כהנים שבהערה 21 (אות ג). ועוד.

12) ראה שטמ"ק ב"ב ג, ב בשם תוס' הרא"ש: אבל באורך ורוחב לא יוכלו להוסיף מהאי קרא משום דלא יוכלו לשנות הקרקע שנתקדש כבר לאולם לעשותו לצורך היכל וכן מעזרה למזבח אי לאו דאשכחו קרא. ועד"ז הוא בקיצור במאירי ליומא כאן „ולהוסיף בקרקע אי אפשר שהכל הי' מצוייר בנבואה כדכתיב הכל כו'".

13) להעיר מתו"י ליומא (נא, ב (נדפס שם נב, א) ד"ה מספקא (וריטב"א יומא שם) בשם הריב"א) ש„אין לחוש אי מוסיפין על אויר ההיכל או בית קדשי הקדשים". אלא דבפשטות כוונתו רק על ההוספה באויר ההיכל וקדה"ק (ראה תוס' הרא"ש יומא שם „ואין לחוש במה שמוסיפים על אויר ההיכל או בית קדשי הקדשים, כיון שבלאו הכי היתה קדושת מקום החומה באותה קדושה") ולא על ההוספה במקום הקדושה (בשטח הקרקע), וכמ"ש בתוס' הרא"ש ב"ב שם.

14) ב"ב ג, סע"א.

15) נא, ב ד"ה אמה טרקסין.

16) כתובות קו, א ד"ה בדבבי.

17) וראה גם תוס' ישנים יומא שם ד"ה עבוד שתי: ולקצר בחלל היכל או קדשי הקדשים לא היו יכולין דהכל בכתב. ובמאירי יומא כאן: ולהוסיף ברוחב אי אפשר שהי' אויר ההיכל מתמעט מאר־בעים אמה.

18) ד"ה ועבוד יומא נא, ב.

19) תרומה כו, לג.

הקדש גו׳ שמצד חיצון של פרוכת יהא קדש ומתחילת עובי׳ ולפנים יהא הכל קדש קדשים ולהכי לא מצי למיעבד פרוכת אחת שעובי׳ אמה ולאוקומה במקום אמה טרקסין דילמא קדושתה כלחוץ ונמצא דמתחילת עובי׳ ולפנים אינו הכל קדש קדשים . . אבל השתא דעבוד שתי פרוכת ניחא, חדא אוקמוה בתחילת מקום אמה טרקסין והשניי׳ בסוף אמה טרקסין בקדש הקדשים בסוף חלל העשרים של קודש הקדשים לצד החוץ דבוקה למקום סוף אמה טרקסין דאי מקום אמה טרקסין כלפנים הרי מעובי פרוכת החיצונה ולפנים הוה קדשי הקדשים הכל ואי מקום אמה טרקסין כלחוץ מעובי הפרוכת השני׳ ולפנים הוי קדשי הקדשים״.

אבל מדברי הרמב״ם „הניחו אמה יתירה בין הקדש כו׳ וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי׳ בראשון״, מוכח דלא ס״ל כהתוס׳ שההבדלה צ״ל בפרוכת גופא, שהרי הרמב״ם מדייק דשני ה־פרוכות „אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקודש וביניהן אמה כו׳״[20], משא״כ לדעת התוס׳ (שהפרוכת עצמה מבדלת) הרי פרוכת הא׳ היתה „בתחילת מקום אמה טרקסין״ באופן שלא היתה אמה שלימה ביניהן.

ולפ״ז אינו מובן, מדוע להרמב״ם לא עשו פרוכת אחת עובי׳ אמה?[21]

ג. והנה בהמשך דבריו כותב הרמב״ם „אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר[19] והבדילה הפרוכת לכם וגו׳״, ובכסף משנה שם „מ״ש רבינו אבל במקדש ראשון לא הי׳ שם אלא פרוכת אחת וכו׳ נראה דלמשכן קרי מקדש ראשון דאילו בבית ראשון לא הי׳ פרוכת אלא כותל״.

וכבר הקשו[22], שמקרא מלא דבר הכ־תוב בדברי הימים[23] „ויעש את הפרוכת״, הרי שגם בבית המקדש ראשון היתה פרוכת. וכן איתא להדיא בגמרא[24] דהוי „פרוכת דבבי״, וכן כתב הרמב״ם עצמו בפירוש המשניות[25]. ותירצו[26], דפשיטא שגם הכס״מ ס״ל שלהרמב״ם היתה בפתח האמה טרקסין פרוכת כמפורש בכתוב ובגמ׳, אלא שכאן קאי הרמב״ם בגדר דפרוכת מדין מחיצה, כמו הפרו־כת בבית שני, שזה נלמד מהכתוב (גבי המשכן) „והבדילה הפרוכת לכם גו׳״, משא״כ בבית ראשון לא היתה הפרוכת מדין „והבדילה הפרוכת גו׳״ — כי ההב־דלה בין קודש וקודש הקדשים היתה ע״י כותל בנוי ומחיצה גמורה — והפרו־כת (על פתח האמה טרקסין) היתה רק משום צניעות, כדאיתא ברש״י[27], ולכן כתב הכס״מ שכוונת הרמב״ם במה שכתב (בהמשך לשתי הפרוכות שבבית שני) „אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרוכת לכם גו׳״, כוונתו למשכן.

אבל הא קשיא, למה הוצרך הרמב״ם לסיים כאן ש„במקדש ראשון (דהיינו המשכן) לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד״?

---

20) כלשון המשנה יומא שם.

21) וראה שלטי הגבורים לר׳ אברהם הרופא (מנטובא שע״ב) פי״ד. עזרת כהנים למס׳ מדות פ״ד מ״ז (בני יוסף אות ה).

22) בהגהות הר״י עמדין לרמב״ם שם. שלטי הגבורים שם. וראה גם חסדי דוד שם. ובכ״מ.

23) דה״ב ג, יד.

24) יומא נד, א.

25) מדות שם. וראה גם פיה״מ ליומא נא, ב. נב, ב.

26) ראה עזרת כהנים שם סוף אות ב׳. הר המוריי שם. ועוד.

27) מנחות צח, סע״א. וראה יומא נד, א. ועוד.

וגם לפי המפרשים כוונת הרמב"ם כפשוטה, דקאי על מקדש ראשון, צ"ב, למה לא הביא הרמב"ם ע"ד פרוכת זו תיכף בתחילת ההלכה? לא מיבעי להפי־רוש שכוונת הרמב"ם בפרוכת זו המבדי־לה היא לכותל המפסיק, האמה טרקסין[28] — הי' לו להרמב"ם להתחיל ההלכה: „בבית ראשון הי' כותל מבדיל . . עביו אמה דכתיב והבדילה הפרוכת לכם גו'", שבבית המקדש הי' כותל בנין במקום פרוכת[29]; אלא גם להפירוש שכוונת הרמב"ם היא כפשוטו, שהיתה פרוכת על האמה טרקסין, מצד הדין ד„והבדילה הפרוכת" (ולא רק מטעם צניעותא)[30], צ"ב למה לא כלל הרמב"ם שני הענינים יחד: „בבית ראשון הי' כותל מבדיל כו' עביו אמה, וכן פרוכת דכתיב והבדילה הפרוכת לכם גו'" (ואח"כ לבאר השינויים בבית שני, שהניחו אמה יתירה כנגד הכותל ועשו ב' פרוכות) — ולמה הזכיר אודות הפרוכת והפסוק „והבדילה גו'" רק לאחרי שביאר עשיית ב' הפרוכות בבית שני.

ד. והביאור בזה יובן בהקדם ביאור גדרה של אמה טרקסין לדעת הרמב"ם:

דהנה בענין הפרוכת הזה מצינו בקרא כמה לשונות: בציווי הראשון נאמר[19] „והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", אבל לאח"ז בציווי הק־מת המשכן נאמר[31] „ושמת שם את ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת", ובהעשי' נאמר[32] „ויבא את הארון אל המשכן וישם את פרוכת המסך ויסך על ארון העדות", וכיו"ב[33].

והיינו שיש שני ענינים בהפרוכת: א) מחיצה מבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים, ב) מסך על הארון.

ועפ"ז יש לעיין בדין אמה טרקסין שבבית ראשון:

דבפשטות הרי כיון שמקום אמה זו הי' במקום פרוכת דמשכן ורק שזה הי' כותל בנוי, צ"ל שגם בו היו ב' ענינים אלה, מחיצה בין קודש ובין קודש הקד־שים, וגם מסך על הארון, וזהו גם פירוש תיבת „טרקסין", כפי שהביא רש"י[34] מ־ירושלמי[35] שפירושה „לשון פנים וחוץ", ובתוס'[36] „וי"מ מלשון טרוקו גלי שסגור הי' לפנים הימנו הלוחות שניתנו בסי־ני[37], דלהפירוש שזהו „פנים וחוץ" י"ל בפשטות שהוא מטעם שזהו כותל ה־מפסיק בין פנים וחוץ[38], קודש הקדשים

---

28) ראה קרית ספר להמבי"ט לרמב"ם כאן.

29) כלשון הקרית ספר שם.

30) כדמשמע קצת מדבריו בפיה"מ מדות שם ועוד (וראה צל"ח יומא שם דמסיים: ונראה דבמקדש ראשון חד פרוכת הוה אלא שהי' עובי הפרוכת אמה כעובי חומת טרקסין). וראה בכ"ז בארוכה תורה שלמה מילואים לפ' תרומה סי"ח. וש"נ.

31) פקודי מ, ג.

32) שם מ, כא.

33) ראה תצוה כז, כא. ל, ו. ונק' „פרוכת המסך" (ויקהל לה, יב. פקודי לט, לד. במדבר ד, ה), „פרוכת העדות" (אמור כד, ג) — ראה בארוכה תו"ש שם.

34) יומא נב, א ד"ה טרקסין. ועד"ז בר"ח שם נא, ב.

35) יומא פ"ה סה"א. כלאים ספ"ח.

36) יומא שם נא, ב ד"ה טרקסין.

37) ובב"ב שם ד"ה הנ"ל הוא בשם ר"ת: כלומר שהי' מפסיק וסוגר את הלוחות שנתנו בסיני שהיו מונחות בארון שהי' בבית קדשי הקדשים. וראה עזרת כהנים למדות שם (בני יוסף ד"ה טרקסין אות א' וב').

38) בערוך ערך טרקסין: לשון יון פנים וחוץ כלומר מספקא להו אי כלפנים אי כלחוץ. ועד"ז הוא בתוס' ב"ב שם לפי' זה. אבל רש"י לא כתבו. ומזה שרש"י כ' בפירושו שם נא, ב ד"ה אמה טרקסין „כך נקראת כותל מחיצה שהפסיק במקדש ראשון" מש־

וקודש, והפירוש שהובא בתוס' הוא (בעיקר) מטעם זה שהוא מסך על הארון [והחילוק הוא רק מהו העיקר, זה שהוא מחיצה המפסקת או זה שמגן על הארון, שלכן לדעת רש"י שבעיקר הוא דין מחיצה נק' טרקסין ע"ש פנים וחוץ[39], משא"כ לפי' ר"ת וי"מ שבתוס'][40].

ה. ויש לומר שלהרמב"ם שיטה אחרת בזה. ששני העניינים הנ"ל שבפרוכת (ואמה טרקסין), הם רק בתור פרט וטפל בחלק אחר של המשכן ומקדש – מחיצה המשממשת את קודש הקדשים, או מגינה על הארון: אבל הרמב"ם ס"ל שלא הרי אמה טרקסין שבמקדש כהרי פרוכת שבמשכן, שהפרוכת כשמה כן היא, ש־משמשת רק כמחיצה המבדלת, או כמסך על הארון, אבל ה„אמה טרקסין" יש בה גם מקום בפני עצמו, שהיא חפצא בפ"ע, אלא שהיתה משמשת ג"כ לשני ענינים הנ"ל (הבדלה בין הקודש וקדשי הקד־שים, וכן מסך על הארון), אבל זהו רק פעולתה ואינו מעצם גדרה.

וכן משמע מזה שנקרא מקום זה ב־כתוב בשם בפ"ע „דביר"[41], וביותר מוכח כן מדברי הזהר[42], שמבאר הכתוב במל־כים[43] „ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה' ואת בית המלך", „דאיהו בית המקדש כגון עזרות ולשכות ובית האולם וה־דביר", הרי שהזהר מנה ה„דביר" כא' מחלקי בית המקדש, ואיך שנפרש הטעם שהזהר מנה ד' ענינים אלה דוקא, הרי בכל אופן מוכח מזה שה„דביר" אינו רק פרט וטפל בחלק אחר של המקדש, אלא הוא ענין בפ"ע (כמו העזרות ולשכות ו־בית האולם).

[ובפרט ע"פ המבואר בכתבי אאמו"ר על הזהר[44], שד' הענינים שנמנו בזהר שם הם „לנגד ד' אותיות דשם הוי"", א"כ

מע דכך שמה מצד ההבדלה (והרי הא דמספקא להו לא ה' בבית ראשון אלא בבית שני), ו(לדעת רש"י) נק' אמה טרקסין בבית ראשון.

39) וי"ל דגם בפרוכת שבמשכן, אף שהיו בו ב' הענינים כנ"ל, ס"ל לרש"י שהעיקר הוא הנאמר בפשטות הכתובים בתחלה „והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש גו'" שהיא מחיצה המבדלת. וי"ל שלכן פרש"י תיבת פרוכת בפרשת תרומה תיכף בתחילת הענין „ועשית פרוכת גו'" (כו, לא), „פרוכת לשון מחיצה הוא ובל' חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם" – והרי מפורש בכתוב גופא „והב־דילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", וי"ל דקמ"ל, דלא תימא שיש בה שני ענינים, להבדיל בין הקודש וכן למסך על הארון, אלא שהחפצא שלה היא מחיצה, ורק שפועלת גם להיות מסך על הארון. ולהעיר מפרש"י בהציווי (פקודי מ, ג) „ושמת שם את ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת", „וסכות על הארון – לשון הגנה שהרי מחיצה היתה".

וראה רמב"ן על הפסוק „והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש גו'" – „הענין שיצוה אותו הכתוב שישים הפרוכת תחת הקרסים כדי שיהא הארון שמה מבית לפרוכת ותבדיל הפרוכת בין הקודש ובין קדש ה־קדשים". וע"פ הנ"ל אולי י"ל דזה שהקדים בפי' עה"פ הנ"ל (שבו נאמר „והבדילה הפרוכת גו'") הענין הב' „כדי שיהא הארון שמה כו'" הוא כי ס"ל דעיקר דינה דפרוכת הוא כמסך על הארון. ועצ"ע.

40) ולפי' שלטי הגבורים שם יא, ג (ע"פ הערוך בערך טרק (הג')) שסוגר קה"ק, משמע דעיקר ענינו הוא לא זה שמבדיל אלא זה שגומר מחיצת קדה"ק, ע"ש. ואכ"מ.

41) מ"א ו, טז (ועוד). וראה פרש"י שם. וכמפורש בתוספתא יומא פ"ב, יא. בגמ' שם נב, א ובפרש"י שם ד"ה דביר. ועוד. וראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ז הי"ז.

42) ח"ב ד, א.

43) מ"א ט, א.

44) לקוטי לוי"צ הערות לזהר שם.

---

*) ובכמה מקומות קאי „דביר" על קדה"ק – ראה לדוגמא מלכים שם, כג. שם ח, ו. דה"ב ה, ו. ובכמה מפרשים פי' כן גם בפסוק הנ"ל דמלכים שם (ו, טז).

ודאי שחל על הדביר שם וחשיבות ל־עצמו].

ובטעם הדבר יש לומר – ע"פ דברי הרמב"ם בריש הל' בית הבחירה „מ"ע לעשות בית לה' כו' ועשו לי מקדש[45], וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה כו'", ונת' במ"א[46], שכוונת הרמב"ם בהדגשה זו (שהמשכן הי' רק „לפי שעה", ולכאורה מאי קמ"ל) – שבזה מגדיר החילוק בין המשכן שעשה משה ובית המקדש, שהמשכן הי' רק „לפי שעה" משא"כ בית המקדש הוא בית ובנין קבוע („בית לדורי הדורות"[47]), וזהו היסוד להחילוקים בין פרטי בנין המשכן ופרטי בנין בית המקדש. כלומר: כמה מהשינויים בין בנין המקדש והמש־כן באים מהחילוק בין בנין עראי („לפי שעה") לבנין קבוע.

ועד"ז בענייננו: במשכן שהי' רק בנין עראי, „לפי שעה" – הרי הדבר המבדיל בין הקודש וקודש הקדשים (ומגן על הארון) לא הי' חלק מגוף הבנין, אלא רק „פרוכת", ששם זה מורה שאינו דבר קבוע בגוף הבנין, אלא מחיצה בשביל פעולת ההבדלה (או הגנה על הארון): משא"כ בבית המקדש, שהי' בנין קבוע[48] „הי' כותל מבדיל כו' עביו אמה", ש־„כותל" אינו דבר עראי, אלא חלק מעצם הבנין. ויש על מקום זה שם בפני עצמו – „דביר".

ובסגנון אחר:

קדה"ק חלוק בקדושתו מכל חלקי הבית, שהיא הקדושה הכי נעלית שבכל מקומות המקודשים[49]: וקדושתו אינה רק עוד דרגא בקדושה, בדוגמא לשאר ה־קדושות שכ"א מהן מקודשת מדרגא שלמטה ממנה, אלא שקדושתו מובדלת מכל הקדושות[50] שלמטה ממנו. ולכן אין

---

45) תרומה כה, ח.

46) ראה לקו"ש חט"ז ע' 302 ואילך. חכ"א ע' 149 ואילך (חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה (קה"ת, תשמ"ו) ס"ב. שם ח"ב שיחה ג').

47) לשון הרמב"ם שם פ"א ה"ג.

48) מעין דוגמא לדבר בנדו"ד: „אולם" שהי' בביהמ"ק שלא הי' במשכן. וראה רמב"ם שם פ"א ה"ה שמדייק „ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית כו' ועושין מחיצה אחרת כו' כעין קלעי החצר כו' וכל המוקף במחיצה זו שהיא כעין חצר אהל מועד כו'", שמפשטות המשך לשונו משמע שהוא בדוגמת המשכן, ואעפ"כ רק בביהמ"ק הי' אולם (ראה קרית ספר ובכמה מפרשי הרמב"ם. לקו"ש חט"ז שם הערה 58). אלא שמחמת זה שביהמ"ק הוא בנין של קבע (ולא „לפי שעה" כהמשכן) ה"ז מחייב „שיהי' לפני הקודש מקום אחד והוא הנקרא אולם". וראה עירובין ב, א ובמפרשים שם. ריטב"א שם ב, ב ד"ה פתח אולם הבית. ושם בסופו: כי האולם עצמו נקרא פתח ההיכל דלפנים מפני שהוא בית שער שלו כו' (וראה גם רד"ק מ"א ו, ג). וראה אנצי־קלופדי' תלמודית ערך אולם. ואפ"מ.

49) כלים פ"א מ"ז ואילך. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ג ואילך.

50) להעיר מלשון המשנה כלים שם מ"ט „קדה"ק מקודש מהם" ולא כבהקדושות לפנ"ז „מקודש ממנו"*. ואולי י"ל דבזה מודגש הבדלת קדושת קה"ק גם מקדושת היכל, דבהקדושות ש־לפנ"ז קדושת כ"א היא למעלה יותר אבל בערך למקום הקדושה הקודמת, משא"כ קה"ק שאין לומר שקדושתו היא רק „למעלה" מההיכל, „מקודש ממנו", שזה מורה שיש לו ערך לקדושת היכל אלא שהוא למעלה ממנו, ולכן אומר הלשון „מקודש מהם", להורות שקדושת קה"ק מההיכל היא כמו קדושתו והבדלתו מהם, מהדרגות בקדושה שלמטה יותר, שפשיטא שקדושת קה"ק מובדלת מהם לגמרי.

---

*) דלשון (רבים) „מקודש מהם" שבריש מ"ח שם קאי (לא על כמה דרגות (בביהמ"ק), אלא) על „עיירות המוקפות חומה" שבמשנה ז.

**) ראה שושנים לדוד למשניות שם שתי' (בתי' הב') ע"פ התוי"ט, דקדושת אולם והיכל א'. וכבר שקו"ט שאפשר לפרש באו"א במשנה. ואכ"מ.

מספיק שההבדלה (הקבועה[51] בבית ה־מקדש) תהי' רק ע"י מחיצה דכותל (כשאר ההבדלות בין ב' מקומות), אלא צ"ל מקום בפ"ע[52] שהוא כעין „ממוצע" בין קודש וקודש הקדשים, ומקום זה הוא המבדיל ביניהם[53].

[ויש לומר שבעיקר הרי זה נוגע ל־הגברא: בכדי ליכנס לקודש הקדשים, מקום הכי מקודש „שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבו־דה"[54] (גם ממקום הקודש, שכל הכהנים נכנסים שם כל השנה), מתאים וצ"ל הפסק ועכבה לפני הכניסה[55].

ו. ועפ"ז יש לומר, שהרמב"ם ס"ל, שגם בבית שני שלא עשו כותל, היו חיי־בים להניח אמה זו של מקום ה„דביר", שזהו אחד מגדרי „בית המקדש", שצ"ל מקום בפ"ע — רוחב אמה — בין קודש וקודש הקדשים. וענין זה מדוייק בלשון הרמב"ם בהלכה זו, שכתב „ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון" — דלכאורה אריכות ל־שון הרמב"ם „כנגד עובי הכותל שהי' בראשון" מיותרת — אלא שבזה בא ללמדנו, שגדר של בית המקדש מחייב להניח אמה זו.

וזהו גם הטעם שלא עשו פרוכת אחת שעובי' אמה אלא (כלשון הרמב"ם) „עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל" — כי מטרת עשיית הפרו־כות לא היתה (רק) לשם עשיית מחיצה והבדלה בין הקודש וקודש הקדשים, אלא לשם עשיית מקום ה„דביר"[56]. וזהו שעשו שתי פרוכות מב' הצדדים, שעי"ז

---

51) כי אף שגם במשכן חלוקה הקדושה דקה"ק אהל מועד כו', הרי כיון שהמשכן אין קדושתו קדושת עולם, ולא הי' בו „שום קביעות מקום" כבביהמ"ק שהקדושה שבו באופן של קביעות (כנ"ל בפנים), „קדושתו קדושת עולם" ו„קדושת מקום" (ראה שבועות טז, ב. תוד"ה או אידי שם (דברי רבינו חיים הכהן). מהרש"א שם טו, א ד"ה אבל בימי שלמה. ועוד), לכן אין הקדושה של מקום קה"ק באופן של הבדלה כ"כ בהמשכן כמו בביהמ"ק, ש־רק בו היו זקוקים להבדלה קבועה ע"י הפסק והבד־לה קבועה במקום. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 73 ואילך. חידושים וביאורים שם (סט"ז).

52) אף שמצד קדושתו אינו קדושה בפ"ע אלא או כקדושת קודש או קה"ק, אבל ה"ז חולק מקום לעצמו, ועד שנתייחד למקום בפ"ע, שלפועל אינו מקום עבודה, לא דהיכל ולא דקה"ק. וראה ת"י יומא הנ"ל (הערה 13). גבורת ארי יומא שם (במילואים) ד"ה ומסתפקא. וראה לקמן ס"ח.

53) בלקו"ש שבהערה 51 מבואר, שכיון שקה"ק היא נעלית שלא בערך לשאר חלקי המקדש, לכן אף שבשאר חלקי המקדש כל מקום גבוה ממקום שני, לפי החילוקים שבקדושה שהיא נעלה הימנו, אבל בקה"ק כיון שהבדלתו היא לגמרי, לכן אינו שייך שיתבטא בעלי' דגובה מקום גשמי. ע"ש בארוכה.

אבל אין מזה סתירה להמבואר בפנים, כי פשיטא דשאני הבדלות הקדושה כפי דשייך למקום דקה"ק, שבזה אפ"ל שקדושתו הנבדלת אינה יכולה להתבטא בגובה דמקום גשמי, להמדובר בפנים בענין ההבדלה וכו' בערך דקה"ק המחייב הבדלת מקום לפני קה"ק ולפני הכניסה בו. וד"ל.

54) כלים שם מ"ט. רמב"ם שם הכ"ב.

55) ועפ"ז יש להוסיף ביאור ויומתק אופן הכניסה לקה"ק בבית שני ע"י הילוך במקום האמה בין ב' פרוכות כל הרוחב מדרום לצפון (משנה יומא (נב, ב)) שמודגש ביותר ההפסק וההעכבה לפני הכניסה.

56) ולכאורה י"ל שזהו דיוק לשון התוספתא יומא שם „(עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קודש הקדשים וביניהן אמה) זה מקום הדביר שעשה שלמה", שמוסיף בזה על לשון המשנה (יומא נא, ב) — והיינו לומר דהוי מקום בפ"ע גם במקדש שני.

נתייחד מקום אמה זו בפני עצמו [וע"ד פירוש רש"י[57] "ועבוד שתי פרוכת – לקלוט ביניהן אויר מקום המחיצה"]. משא"כ אם היתה רק פרוכת אחת (גם אם עובי' אמה), הרי נוסף ע"ז ש"פרוכת" הו"ע עראי כנ"ל, הרי ע"י פרוכת אחת שעובי' אמה לא נתייחד מקום זה כמקום נפרד בפ"ע (כנ"ל סעיף ה').

וזהו גם טעם החילוק בין שיטת הרמ־ב"ם ושיטת התוס' במקום פרוכות אלו (כנ"ל ס"ב) – שלהתוס' היו הפרוכות "חדא אוקמוה בתחילת מקום אמה טרק־סין והשניי' בסוף אמה טרקסין", שמשמע מזה שלא היתה ביניהן אמה שלימה, ואילו הרמב"ם מדייק "וביניהן אמה"[58] – כי לשיטת התוס' שענינן של פרוכות אלו הוא מצד הדין ד"והבדילה הפרוכת גו'", וההבדלה צ"ל בפרוכת גופא (כמ"ש התוס'), לכן הפרוכת החיצונה צ"ל דוקא במקום אמה זו, כדי "שמצד חיצון של פרוכת יהא קדש ומתחילת עובי' ולפנים יהא הכל קדש קדשים"; משא"כ לשיטת הרמב"ם, עיקר עשיית פרוכות אלו היתה לייחד מקומה של האמה טרקסין, וא"כ אדרבה, צ"ל "ביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון".

ובזה מתורץ ג"כ זה שלא עשו כותל רחב יותר בבית שני, אף שהניחו אמה יתירה (יותר ממקדש ראשון), כי גם הרמב"ם ס"ל שלא הותר להם להוסיף סתם ברוחב הבנין; אלא שבנוגע לאמה זו, כיון שהיו חייבים לעשות מקום קבוע של אמה בין קודש וקודש הקדשים, ולא היו יכולים לעשותו ממדת הקודש או ממדת קודש הקדשים (כבבית ראשון) כי "נסתפק להם אם עובי הכותל הי' ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים" [ואם יעשוהו בקודש או בקדה"ק, אפשר שהם מגרעים ממקום הקודש או ממקום קודש הקדשים] – היו מוכרחים מצד דינו ד"אמה טרקסין" להניח "אמה יתירה".

וע"פ כ"ז יש לבאר גם סיום דברי הרמב"ם "אבל במקדש ראשון [דהיינו המשכן, לפירוש הכסף משנה] לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד שנאמר והב־דילה הפרכת לכם וגו'", שבזה כוונתו להדגיש שעשיית שתי הפרוכות בבית שני הוא (לא עשיית הבדלה בין קדש וקדה"ק, אלא) ייחוד מקום האמה טרק־סין, שלכן הוצרכו לעשות בבית שני שתי פרוכות דוקא, דלא כ"במקדש ראשון – המשכן – (ש)לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד [כיון שגדר פרוכת המשכן הוא כמו] שנאמר והבדילה הפרכת לכם וגו'".

ז. ויש לבאר סיום לשון הרמב"ם הנ"ל גם לדברי המפרשים שכוונת ה־רמב"ם היא למקדש ראשון ממש (ולא למשכן), כי גם במקדש ראשון עשו פרוכת (נוסף על הכותל דאמה טרקסין) – דלכאורה, הו"ל להרמב"ם לכתוב זה בתחילת ההלכה (כנ"ל ס"ג),

ובהקדם, דבהך דינא שנתחדש בבית המקדש לגבי המשכן, שלא מספיק פרוכת לחוד אלא צ"ל כותל של אמה טרקסין (כנ"ל ס"ה) – יש לבאר בשני אופנים:

א) שלא נתחדש במקדש חיוב חדש, אלא שהחילוק בין גדר משכן וגדר מק־דש (לפי שעה או קבוע לדורות) מחייב שבמקדש לא תהי' פרוכת (שמציאותה ותכונתה היא דבר עראי) אלא צ"ל מקום קבוע (כנ"ל סעיף ה).

ב) שזהו חיוב חדש, מצד "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", שאינו שייך ל־עשיית הפרוכת ודין "והבדילה הפרוכת

57) יומא שם.

58) ראה שלטי הגבורים שם בסופו (יד, א).

לכם גו׳״, וע״ד מ״ש בתוס׳[59] „דבמקדש ראשון . . אמה טרקסין ע״פ הדבור עביד כדכתיב הכל בכתב״ (ומטעם זה אין על האמה טרקסין הגדר ד„והבדילה הפרוכת לכם גו׳״, שהפרוכת עצמה צריכה להבדיל בין הקודש וקדש הקדשים).

ולאופן הב׳ יש לומר, שזוהי כוונת הרמב״ם בהלכה זו, שבתחילת ההלכה כתב רק „בבית ראשון הי׳ כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים״ ולא הביא ע״ז הקרא ד„והבדילה הפרכת לכם גו׳״, ורק בסיום ההלכה, לאחרי האריכות ע״ד עשיית שתי הפרוכות בבית שני, מסיים „אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרכת לכם וגו׳״, שבזה מדגיש, שהחיוב דעשיית אמה טרקסין (וכן הנחת אמה יתירה כנגד עובי הכותל בבית שני) אינו מדין „והבדילה הפרכת לכם וגו׳״, שזהו חיוב בפ״ע, וזו היתה מטרת עשיית הפרוכת (שבפתח הכותל) במקדש ראשון (מצד החיוב ד„והבדילה גו׳״)[60].

ח. והנה הובאו לעיל (ס״ה) דברי הזהר, שמנה ד׳ חלקי המקדש — „עזרות ולשכות ובית האולם והדביר״, ופירוש אאמו״ר, שהם כנגד ד׳ אותיות דשם הוי׳. ויש לומר, שבהערה זו מחדש אאמו״ר ענין בהלכה בשיטת הזהר.

ובהקדם שבזהר שם מפרש לשון הכתוב „את בית ה׳ ואת בית המלך״ — „בית ה׳ דאיהו בית המקדש כגון עזרות ולשכות ובית האולם והדביר . . בית המלך דא קדש הקדשים״, ומפשטות דברי הזהר מוכח, לכאורה, שס״ל שקדושת הדביר אינה כקדושת קדש הקדשים, שהרי קדש הקדשים נתפרט בכתוב בפני עצמו, „בית המלך״, שמזה מובן, שזהו ענין בפ״ע, וא״כ אי אפשר לומר שהדביר היא ממדת קדש הקדשים ומקדושתו.

[ואע״פ שבגמ׳[61] קאמר דאיסתפקו להו לרבנן בקדושתי׳ דדביר אי כלפנים (קדושת קדה״ק) אי כלחוץ (קדושת היכל) — הרי מצינו שלכמה פירושים[62] ס״ל לר׳ יוסי שלא הי׳ בזה ספק, וא״כ יש מקום לומר שגם הזהר הכריע כצד א׳].

ועפ״ז הי׳ אפשר לתרץ ג״כ זה ש־זהר הזכיר רק בית האולם ולא הזכיר כלל ההיכל — כי לדעת הזהר קדושת הדביר היא כקדושת (חוץ, דהיינו) היכל[63], וא״כ גם ההיכל נכלל בחלוקה ד„דביר״[64].

וזהו שמחדש אאמו״ר, ש„ד׳ דברים . . לנגד ד׳ אותיות דשם הוי״, ומסדר ה־דברים מובן, שהדביר הוא נגד אות יו״ד דשם הוי׳ — שעפ״ז מובן, שקדושת דביר אינו כקדושת היכל אלא כקדושת קדה״ק[65].

דהנה בנוגע לד׳ אותיות שם הוי׳, ידוע, שאות יו״ד (שהיא לנגד בחי׳ חכמה[66]) מובדלת לגמרי משאר אותיות דשם הוי׳. וכמו החילוק בין חכמה ושאר הספירות, ובעבודה חכמה ענינה ביטול

---

59) יומא שם נא, ב ד״ה ועבוד.

60) ולדיעות הנ״ל במקדש שני הרי זה נכלל בפרוכות אלו. וק״ל.

61) יומא שם. ושם נב, א.

62) ר״ח יומא שם. תוד״ה ועבוד שם בתירוץ הב׳. תוס׳ ישנים שם ד״ה מספקא. פיה״מ יומא שם (אלא דלפיה״מ ותוס׳ ישנים לא נתפרש לאיזה צד נתברר לו אותו ספק).

63) וכפי׳ ר״ח הנ״ל בדעת ר״י.

64) ולפ״ז לדעת הזהר היכל ואולם ב׳ קדושות. ומצינו כעין זה בזח״ג קסא, ב. וראה לקו״ש חל״א ע׳ 149.

65) וכפי׳ הב׳ בתוס׳ שבהערה 62.

66) ראה אגה״ת פ״ד. ובכ״מ.

בתכלית, שלכן „אין סוף ב״ה מלובש בבחי׳ חכמה״[67], וכמ״ש בספר התניא[68] בשם מורו (הרב המגיד), „שא״ס ב״ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו, וזו היא מדריגת החכמה״.

ועפ״ז מובן, שקדושת הדביר (שכנגד אות י״ד) היא מובדלת לגבי קדושת כל שאר חלקי המקדש, ובמילא מובן, שאין לומר שקדושתו היא רק כקדושת היכל, כי אין קדושת ההיכל מובדלת לגמרי מקדושת האולם, אלא צ״ל שקדושת דביר היא כקדושת קדה״ק (המובדל לגמרי משאר חלקי המקדש)[69].

ואין בזה סתירה לזה שהזהר מפרש „בית המלך — דא קדש הקדשים״, ש־קדה״ק נבדל גם מהדביר ועד שנתפרש בפ״ע — כי גם להדיעה שקדושת דביר היא כקדושת קדה״ק, יש חילוק (עיקרי) בין קדושת קדה״ק וקדושת הדביר.

ביאור הענין:

כשם שהדביר כפשוטו הוא בין קודש הקדשים והקודש, כך הוא ברוחניות העניינים, שענינו של הדביר מורה על קדושת קודש הקדשים כפי שהיא פועלת מחוץ לקודש הקדשים.

וזהו החילוק בין קדושת קדה״ק עצמו וקדושת הדביר, דקדושת קדה״ק היא למעלה מאותיות שם הוי׳, כי „אות״ היא כלי המגביל את האור שבו, ואילו קדו־שת קדה״ק היא למעלה מגדר גבול [ש־לכן מצינו שבקדש הקדשים „מקום ארון אינו מן המדה״[70], וכמשנ״ת במ״אי[71] שזהו ענין של „נמנע הנמנעות״[72], חיבור של למעלה ממקום ומקום]: משא״כ ה„דביר״ מרמז על השפעת קדושת קדה״ק בעולם (במקום), אך כיון שזוהי קדושת קדה״ק, הרי זה נרמז באות י״ד דוקא, בחי׳ החכמה, שענינה (כנ״ל) ביטול מוחלט, שלכן היא כלי לקדושת קדה״ק, „א״ס ב״ה״ שלמעלה מן העולם.

(משיחת ש״פ שמות תשל״ג)

---

67) תניא פי״ח.

68) פל״ה בהגהה.

69) ועפ״ז י״ל דבית האולם שבזהר כולל גם ההיכל (ודלא כנ״ל הערה 64). וראה לקו״ש חל״א שם (ע׳ 155). ואכ״מ.

70) יומא כא, א.

71) ראה ד״ה וטהר לבנו עזר״ת. לקו״ש חי״א ע׳ 319 ואילך. ובכ״מ.

72) שו״ת הרשב״א ח״א סתי״ח — הובא ונת׳ בס׳ החקירה להצ״צ ע׳ 68.